

**ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ДОБАВОК НА
КОНЦЕНТРАЦІЮ І РОЗМІР НАДМОЛЕКУЛЯРНИХ ЧАСТОК В РОЗЧИНАХ
КАПА-КАРРАГІНАНУ**

Гурський П.В.¹, Маренкова Т. І.², Перцевий, Ф.В.³

¹к.т.н., доцент (ХНТУСГ, Харків), ²здобувач, ст. викладач (СНАУ, Суми),

³д-р техн. наук, проф. (ХДУХТ, Харків)

Гурський П.В., Маренкова Т. І, Перцевий, Ф.В. Досліджено надмолекулярну структуру розчинів капа-каррагінану. Вплив хлористого кальцію та триполіфосфату натрію на концентрацію та розміри надмолекулярних часток в розчинах капа-каррагінану.

Ключові слова: капа-каррагінан, функціональні добавки, хлористий кальцій, триполіфосфат натрію, наноструктурні надмолекулярні системи гелю.

Gurskiy P.V., Marenkova T.I., Pertsevyi F.V. The nadmolecular structure of solutions is investigational kapa-karraginan Influence of chlorous calcium and tripolifosfat of natriy sodium on a concentration and sizes of nadmolecular parts in solutions of kapa-karraginan.

Keywords: kapa-karraginan, functional additions, chlorous calcium, tripolifosfat of natriy, nanostructure nadmolecular systems of gel.

Постановка проблеми і її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. Велика увага дослідників до природного полісахариду – капа-каррагінану пояснюється оригінальністю властивостей цього високомолекулярного гелеутворювача, його розчинністю у водному середовищі, здатністю до формування високов'язких та міцних гелів за участі таких функціональних добавок, як триполіфосфат натрію та хлористий кальцій [1-3].

Взаємодія складної полімерної матриці капа-каррагінану у водних системах з гелеутворюючими агентами, зокрема з іонами полівалентних металів, призводить до формування надмолекулярних структур гелевих комплексів полісахариду та істотній зміні структури його помірно-концентрованих водних розчинів. У цьому аспекті дослідження реологічних властивостей таких систем досить інформативне, оскільки саме реологічні властивості найбільш чутливі до змін молекулярної структури полімерної матриці даного полісахариду.

Проблеми взаємодії капа-каррагінану з низькомолекулярними речовинами, зокрема з іонами натрію або іншими полівалентними катіонами, представляють великий науковий і практичний інтерес [1-5]. Шляхом взаємодії капа-каррагінану з триполіфосфатом натрію та хлористим кальцієм можна одержати наноструктурну надмолекулярну систему гелю з новими функціонально-технологічними властивостями.

У водних розчинах гелеутворювача капа-каррагінану спіралі та біспіралі макромолекул утворюють агрегати або надмолекулярні частки (НМЧ). Дослідження надмолекулярної структури цих розчинів, залежності розміру та концентрації НМЧ від умов приготування і складу розчину важливі, тому що НМЧ, як і окремі макромолекули, є фрагментами гелю [6] і визначають його фізико-хімічні властивості. Енергія одиничних вузлових зв'язків між НМЧ у драглі приблизно на порядок вище енергії зв'язку між макромолекулами, тому міцність драглю визначається не лише природою та концентрацією драглеутворювача, але й концентрацією НМЧ та їх розмірами.

Сучасна теорія пов'язує структуроутворення зі взаємодією не тільки між вільними макромолекулами але й з наявністю в розчинах високомолекулярних з'єднань (ВМЗ) надмолекулярної структури, тобто часток або блоків, що були утворені з макромолекул. Надмолекулярні частки можуть взаємодіяти одна з одною або з окремими молекулами. Всі ці види взаємодій і приймають участь в утворенні структури.

Авторами [7,8,9] досліджено надмолекулярну структуру розчинів агару, агароїду, желатину та вплив на неї домішок солей харчових кислот. Незалежно від природи драглеутворювача, збільшення його масової концентрації призводить до зростання концентрації НМЧ. Кількість НМЧ в одиниці об'єму помітно зростає з часом за даної концентрації і температури, а також визначається способом приготування розчину, тривалістю його витримування та швидкістю охолодження.

Метою статті є:

- дослідження структуроутворюючих властивостей капа-карагінану;
- вивчення впливу взаємодії хлористого кальцію та триполіфосфату натрію з капа-карагінаном на розмір та концентрацію НМЧ у водних розчинах драглеутворювача.

Викладення основного матеріалу досліджень. Для пояснення результатів структуруючого ефекту в результаті взаємодії триполіфосфату натрію та хлористого кальцію з капа-карагінаном вивчали їх вплив на розмір та концентрацію НМЧ у водних розчинах капа-карагінану.

Розміри та концентрацію НМЧ можна визначити за методом спектрів каламутності, вимірюючи оптичну щільність (d) розчинів та розраховуючи каламутність (τ) за підібраної

довжини хвилі (λ) світла, що падає [7,8]. За даними вимірювання τ і λ графічно знаходять хвилеву експоненту (n).

$$n = d \cdot \ln \tau / d \cdot \ln \lambda \quad (1)$$

Потім, знаючи n і m (відносний показник заломлення часток) за таблицями характеристичних функцій [2] знаходять відносний розмір часток (a) та коефіцієнт розсіювання (K). Розмір НМЧ (r) та їх концентрацію (N -кількість часток в одиниці об'єму, ч/см³) розраховують відповідно за рівняннями [7,9]:

$$a = 2\pi \cdot r \mu_o / \lambda \quad (2)$$

$$N = 1,26 \cdot 10^{17} \cdot \tau / ((\lambda')^2 \cdot K \cdot a^2) \quad (3)$$

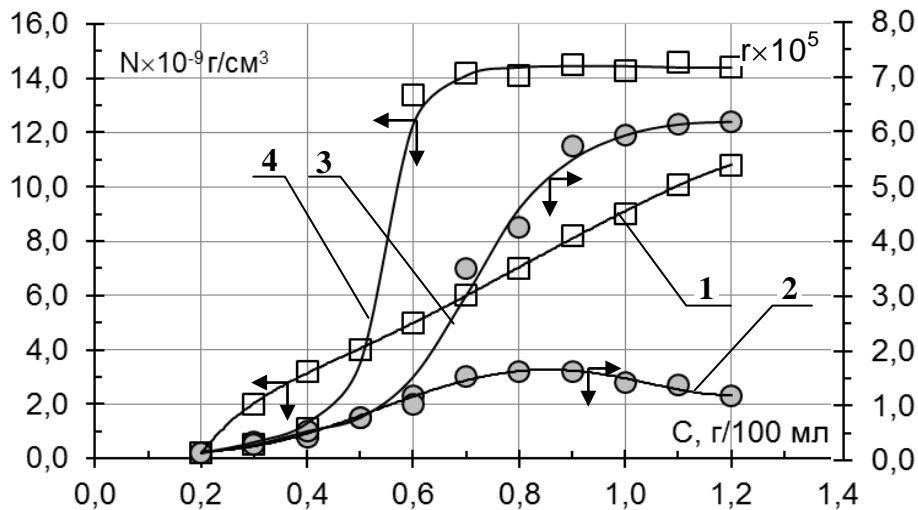
де μ_o – коефіцієнт заломлення дисперсійного середовища;

$\lambda' = \lambda_{\text{сер}} / \mu_o$ – ($\lambda_{\text{сер}}$ – середнє значення довжини хвилі на ділянці прямолінійної залежності $\ln d$ від $1/n\lambda$)

Нами були проведені дослідження надмолекулярної структури розчину капа-карагінану у присутності хлористого кальцію та триполіфосфату натрію, впливу іонів кальцію та натрію на формування надмолекулярних структур гелю з новими функціонально-технологічними властивостями.

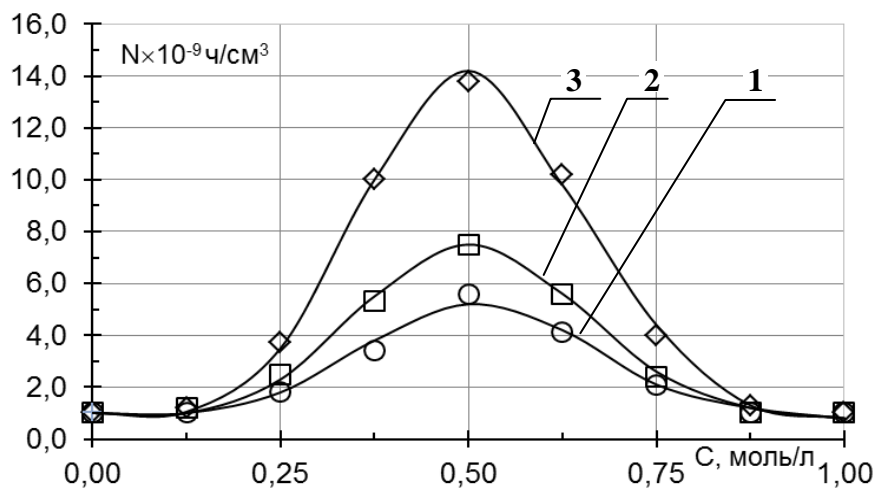
Попередньо проведеними дослідженнями функціонально-технологічних властивостей драглів капа-карагінану встановлено, що раціональною концент-рацією триполіфосфату натрію є 0,3%, а хлористого кальцію є 0,03% [9, 10].

Доведено залежність концентрації та розміру НМЧ від вмісту функціональних добавок (рис. 1). З графіків видно, що у розчині капа-карагінану у присутності хлористого кальцію та триполіфосфату натрію концентрація НМЧ досягає максимальної межі в діапазоні 0,8...1,2 г/100 мл концентрації драглеутворювача, але при цьому розмір часток продовжує збільшуватися в межах $(2,5...6,2) \times 10^{-5}$ м, тоді коли в розчині капа-карагінану без функціональних добавок концентрація НМЧ продовжує зростати при відносній стабілізації розмірів часток. Отже, можна припустити, що взаємодія іонів натрію та кальцію функціональних добавок з капа-карагінаном сприяють істотній зміні розмірів часток в розчині драглеутворювача. В той же час для розчину капа-карагінану без функціональних добавок розмір часток мало залежить від концентрації драглеутворювача. Для капа-карагінану, як високомолекулярного поліаніону, ймовірно, енергетично вигідніший процес зародження нових часток, ніж процес їхнього зростання. Можливо електростатичне відштовхування між макромолекулами та НМЧ може бути тим чинником, який уповільнює зростання кількості НМЧ.

Рис.1 Залежність концентрації та розмірів НМЧ у розчинах драглеутворювачів від вмісту інгредієнтів: 1,2-капа-карагінан; 3,4-капа-карагінан+хлористий кальцій + триполіфосфат натрію

Встановлено (рис.2), що величина вмісту капа-карагінану у розчині драглеутворювача несуттєво впливає на концентрацію НМЧ і залежить не тільки від його концентрації, але й від природи та концентрації функціональних добавок (в наших дослідженнях хлористий кальцій та триполіфосфат натрію), і не має точно вираженої закономірності. Проте, за певних концентрацій капа-карагінану в окремих розчинах та особливо в розчинах з функціональними добавками концентрація НМЧ може досягти максимальної величини для даних умов, при цьому міцність гелю має тенденцію до зростання.

Рис.2 Залежність концентрації НМЧ в розчинах гелеутворювача від вмісту: 1- капа-карагінан; 2- капа-карагінан+хлористий кальцій; 3- капа-карагінан+хлористий кальцій +триполіфосфат натрію

Доведено (рис. 2), що для всіх розчинів драглеутворювача взаємодія капа-карагінану з катіонами кальцію і натрію перевищує концентрацію НМЧ на $8,5 \times 10^9$ ч/см³ ніж для розчину капа-карагінану без функціональних добавок. Крім того, за концентрації 0,50 моль/л спостерігається досягнення максимуму концентрації НМЧ (ч/см³) в розчинах капа-карагінану; капа-карагінану з хлористим кальцієм; капа-карагінану з хлористим кальцієм та триполіфосфатом натрію, відповідно $5,3 \times 10^9$; $7,8 \times 10^9$; $14,1 \times 10^9$.

Очевидно, у цьому випадку формування контактних зв'язків між макромолекулами розчинів капа-карагінану, тобто так званої зшивки сітчастої структури гелю в присутності хлористого кальцію та триполіфосфату натрію, обумовлене природою сил, що визначають утворення цих контактів та їх кількістю.

Висновки:

1. Встановлено, що шляхом взаємодії капа-карагінану як високомолекулярного поліаніону з катіонами хлористого кальцію та триполіфосфату натрію, можна одержати наноструктурні надмолекулярні системи гелю з новими функціонально-технологічними властивостями.

2. Доведено, що спільний вплив іонів кальцію та натрію на надмолекулярну структуру розчину капа-карагінану сприяють істотному зростанні розмірів та концентрації надмолекулярних часток в розчині драглеутворювача.

Список літератури

1. Усманов Т.И. ЯМР-спектроскопия производных полисахаридов в связи с их молекулярной структурой / Т. И. Усманов // Высокомол. соед. 1991. Т. А33. №4. С.691.
2. Бови Ф. ЯМР высокого разрешения макромолекул / Ф. Бови // - М.: Химия. 1977. 456 с.
3. Бирштейн Т. М. Синтез, структура и свойства полимеров / Т. М. Бирштейн // Л. Наука. 1989. 276 с.
4. Блайт Э. Р. Электрические свойства полимеров / Э. Р. Блайт, Д. Блур // Пер. с англ. М.: Физматлит, 2008. – 376 с
5. Тагер А. А. Высокомолекулярные соединения / А. А. Тагер, В. Е. Древаль, М. Курбоналиев // А. 1968. №10. С. 2044-2057.
6. Теплофизические и реологические характеристики полимеров / под ред. Ю. С. Липатова. Киев, 1977. 244 с.
7. Кудашов Р. В., Исследование природы и свойств растворов и гелей полимеров / Р. В. Кудашов, С. А. Гликман // Саратовский гос. ун-т. –Саратов. 1968. – С.51.
8. Малофеев И.М., Электронно-микроскопическое исследование студней полимеров

/ И. М. Малофеев, В. Н. Аверьянова // Процессы студнеобразования в растворах гелей полимеров / Саратовский гос. ун-т. – Саратов. 1971. – С.15-21.

9. Технологія харчових продуктів на основі драглеутворювачів з якісно зміненими функціональними властивостями: Монографія / Ф. В. Перцевой [та ін.]; за заг. ред.

Ф. В. Перцевого; Харк. держ. ун-т харч. торг.–Х.: ХДУХТ, 2012.–290 с.

10. Технологические инструкции по производству мармеладно-пастильных изделий, драже и халвы. ЦНИИТЭИ пищевой пром-ти. М.: 1972, 118 с.